

տելուծեանց և քինու . որ ազգի ազգի անկարգութեամբ և խռովութեամբ լցուցանէ յոր վայր և մուտ գտանիցէ . ընդ ամենայն ուրեք ոխերիմ՝ թշնամի կայ խաղաղութեան և քաղցր կենաց . աղբիւր է մահաբեր թունից . որ զհեռաւորս և զմօտաւորս իւր միահաղոյն եղծեալ ապականէ . չարարուեստ են գովութիւնք նորա , դրուատիք նորա ժանտ , լուծիւն նորա անօրէն . 'ի դէմն , 'ի շարժմունս և 'ի հայեցուածս համօրէն թոյն իմն բերէ , զոր ըստ իւրումն բուսոյ բնութեանն հեղեալ ծաւալէ :

ՄԱՍԻԼԻՈՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ազգն է բարոյական մարդ ¹ :

Ինչպէս որ ըսինք , ազգին պայծառութեանը արգելք ընող գլխաւոր ծուռ գաղափարներուն մէկն ալ է՝ իւրաքանչիւր անձին իրեն պատշաճէն դուրս գործոց ձեռք զարնելը՝ չճանչնալով ինքն իրեն որ անդամն ըլլալը ազգին : Ինչպէս թէ ըսենք՝ մարդու մը աչքը իր տեսնելու պաշտօնը թողու ու լսելու աշխատի . ականջն ալ տեսնել ուզէ . քիթն ու տելու զբաղի , բերանը հոտուրտալու . ձեռքներով քալելու ջանայ , ոտուրներով իր վրան գլուխը շտկէ . ստամոքսը մտածելու հետ ըլլայ , գլուխը կերակուրները մէջը ժողված մարսել ուզէ . և այլ այսպիսի խառնափնդոր գործքերու ձեռք զարնող անդամներով մարդ մը ինչ տեսակ ճիւղաղ կը դառնայ . և միթէ կրնայ ապրիլ և օրուան մը կեանք ունենալ : Հապա ազգն որ նոյն բանաւորաց բազմութենէն բաղկացած , մարդուս ամէն կատարելութիւններով զարդարուած , ազնուական բարոյական մարդ է , այսպիսի շփոթ խառնակած անդամներով ինչպէս կրնայ ազգ կոչուիլ և

կենդանութիւն ունենալ , թող թէ հանգստութիւն և յաջողութիւն :

Հիմա , ով բարեսէր ընթերցող , աչքդ մէյմը մեր ազգին վրայ դարձու տես այսպիսի խառնակ շփոթութենէ առաջ եկած ազգին փաստները : Արտեսնես որ ազգերնիս ամէն կարեւոր անդամներն ունի , բայց աւանդ որ ամենքն ալ շփոթած՝ կամայն է որ իրենց սեպհական գործքերնին թողուցած իւրարու պաշտօնն ընելու հետ են , և կամայն է որ թէպէտ իրենք ազգին կարեւոր անդամներն են , բայց ամենեւին անգործ կեցած իրենց պաշտօնն ալ չեն ընէր : Արդ ինչպէս կրնաս յուսալ բարիք մը այսպէս խառնափնդոր կերպով աշխատող ազգէ մը :

Վիտելու արժանի է այս բանս ալ՝ որ ուրիշ սխալ գաղափարները այնչափ աւելի կը պակսին ազգայնոց մտաց մէջէն՝ որչափ որ աւելնայ յառաջագիւմութեան ջանքը . իսկ ընդհակառակն՝ այս ազգային անդամոց իրենց պատշաճէն դուրս գործոց ձեռք զարնելու սովորութիւնը երթալով պակսելու տեղ , աւելի կը սաստկանայ՝ թէ որ առանձին մասնաւոր մտադրութիւն չըլլուի , և ազգարարութեամբ չխրատուի թէ ինչ և իցէ գործոց , ուսման և արհեստի մէջ յառաջագիւմութիւն չըլլուիր , ինչուան որ ամէն ազգայինք իրենց գործոցը և արուեստին և իրենց ուսմանը մտադիր չըլլան , առանց խառնուելու իրենց չպատշաճած և իրենց կարողութենէն դուրս եղած բանին : Այս ան զի առանց այսպիսի զգուշութեամբ մարդ ազգասիրութեան եռանդով վառուած՝ ջանալով աշխատելու , և չգիտնալով ինչ ընելիքնին , այլ միայն ջանքերնին աւելցնելով , կը սկսին առջեւին հանդիպածին վրայ մտածել՝ ու զայն իրենց կարողութենէն դուրս եղած գործքը կարգի դնելու ետեւէ ըլլալ : Այս այսպէս առանց ընտրութեան ջանքով աշխատողներուն գործքը յայտնի է որ ուրիշ վախճան չունենար՝ բայց եւ թէ վերի յիշած ճիւղաղ դարձած մարդուն թշուառ վիճակին հասցնել զազ

¹ Տես հա . ԺԲ , երես 228 , 257 : հա . ԺԴ , երես 69 , 133 , 213 :

գը : Այս րսածնուս հաւաստիքն է հիմակուան ազգերնուս վիճակը . ազգը ծաղկեցընելու ջանքէն և աշխատանքէն քանինէր յոգնած , շունչերնին բերաննին եկած , իսկ ազգը անոնց աշխատանքէն օգուտ քաղելու տեղ , աւելի փնասուած :

Աւրեմն ինչ ընելու է պիտի ըսես . միթէ լաւ է որ ձեռքերնիս թոթվենք մէկդի ելլենք : Այդ չէ մեր ըսածը , և ոչ ալ կը գովենք զանոնք՝ որ ամենեւին քաշուած , չեն ուզեր ազգին՝ գործոցը վրայ և ոչ խօսք մը լսել : Այլ կը յորդորենք զամենքը՝ որ ամէն բանէն առաջ , եթէ կ'ուզեն ճշմարտութեամբ ազգին յառաջագիմութիւնը , առջի ջանքերնին ըլլայ ազգայնոց մտաց վրայէն ծուռ գաղափարները վերցընել , զօրոնք որ կարգաւ յիշելու հետ ենք . մանաւանդ զայս՝ տգիտութեամբ իր պատշաճէն դուրս գործոյ ձեռք զարնելու գաղափարը , զորն որ վերցընելը այնչափ դժուարին բան մըն ալ չէ : Բաւական է որ ազգին մէջէն գլխաւորները դիտեն , ու ամենուն հասկըցընեն իրենց ազգին որ անդամն ըլլալը , և այնպէս մէկու մըն ալ չթողուն իրենց պատշաճէն դուրս գործոց ձեռք զարնելու :

Այս բանիս մէջ մինակ մէկ ընդդիմութիւն մը կը տեսնենք , զայն՝ թէ հիմակուահիմա ազգերնուս մէջ ազգին յառաջագիմութեան հարկաւոր եղած նիւթերուն մէջ հմուտ անձինք քիչ գրտնուելով , եթէ շատը մէկտեղ չաշխատին , երկար ատեն պէտք պիտի ըլլայ ազգին պայծառութեանը : Բայց այս դժուարութեանն ալ լուծմունքը յայտնի է , որով կ'իմացուի նաև թէ երբոր ազգը ամէն ծուռ գաղափարները մէկդի դրած աշխատելու ըլլայ , ազգը կը պայծառանայ և ըստ կարի շուտ : Այն զի եթէ ազգայինք ուզեն մէկ սիրտ մէկ հոգի ազգին յառաջագիմութիւնը , որչափ որ ալ քիչ հմուտ մարդիկ մէջերնին գտնուի , այն քիչերուն առաջնորդութեամբ ազգը խիստ շուտով և խիստ ալ շատ առաջ կրնայ երթալ : Ինչպէս որ յայտնի է աշխարհիս մէջ մեծամեծ

գործոց կատարուելուն կերպէն . մէկ ճարտարապետ և մէկ երկու գլխաւոր արուեստաւոր բաւական են հարկաւոր մարդկանց հետ մէկ տեղ մեծամեծ ճարտարարուեստ կերտուածներ շինելու : Բայց ասոր ներհակ՝ թէ և շատ հմուտ անձինք գտնուին , սակայն եթէ իրարու ներհակ կամ իրենց չգիտցած նիւթերու վրայ աշխատին , կամ ամէն մէկն ինք իր գլխուն իրենց մտացը փրչածին համեմատ սկսին աշխատիլ , չէ թէ միայն առաջ չերթար ձեռք զարկած շինուածքնին , այլ և բոլոր հմուտ թիւննին ամենեւին անօգուտ ըլլալէն ետև , այն աշխատանքներնուն պտուղը կ'ըլլայ իրարու շինածն աւրել , և իրարու հետ թշնամանալ :

Աստի եթէ կ'ուզեն ազգասէր անձինք օգնել ազգին և օգտել , բաւական չէ յորդորելը զամենքը որ աշխատին ազգին օգտին համար , այլ յառաջ քան զայն ամենահարկաւորն է ջանալը՝ որ ազգին անդամներն ամենքն ալ ճանչնան իրենց պարտքը և սկսին աշխատիլ ազգին յառաջագիմութեանը վրայ միայն իրենց ինկած մասին մէջ : Այս զի ազգն է բարոյական մարդ , անոր համար առանց դիտելու և քննելու՝ միայն տեսութեամբ մը չճանչցուիր իւրաքանչիւր անհատին ինչ գործոյ սահմանեալ անդամ ըլլալին . և անոր համար ալ ամէն անդամները , այսինքն ամէն մարդ , ազգին օգտին համար գործոյ մը ձեռք զարնելն առաջ՝ պէտք է ինքզինքը քննէ , ճանչնայ թէ ինքն ինչ անդամ է , իր կարողութիւնը ազգին օգնելու ինչ բանի կը հասնի . և այսպէս քննելէն և իմանալէն ետև՝ սկսի մտադրութեամբ աշխատիլ այն իրեն պատշաճ՝ եղած գործոյն մէջ , առանց խառնուելու իր կարողութեանէն դուրս եղածին :

Այս ո՞ր և իցէ ազգ ինչուան որ այս ամենահարկաւոր դիտողութիւնը չընէ , և չջանայ՝ որ ազգին ամէն մէկ անդամը իրենց չափին մէջ կենան ու ճշդութեամբ մէկերնին իրենց պատշաճեալ գործքերը կատարելու հետ ըլլան , անկարելի է որ ազգը խաղաղութիւն գրտ-

նէ և կենդանութիւն վայելէ : Եւ այս ալ յայտնի է որ Եւրոպիոյ ծաղկեալ ազգերն , որ երբեմն կը շփոթին ու իրենց այսչափ պայծառութեան ժամանակ՝ այնչափ յիմարական գործոց ձեռք կը զարնեն , ու հազար տեսակ թշուառութեան պատճառ կ'ըլլան , այնչափ որ՝ ազգերնուն լուսաւորութիւնը չկըրնար առջևն առնուլ յանկարծական գլխերնուն հասած աղետիցը , բոլոր կ'ըսեմ այսչափ չարեաց պատճառը , եթէ մտադրութեամբ մէկը քննելու ըլլայ , կը գտնէ՝ որ այս ազգին անդամոց իրենք զիրենք չճանչնալով իրենց կարողութենէն և իրենց վիճակէն դուրս գործոց ձեռք զարնելն է :

Հայտնի օրինակով մըն ալ բացատրեմ միտքս : Համարինք թէ ազգի մը արուեստաւորներն ու ուսումնականները միաբանին , խօսք դնեն ետևէ ըլլալու՝ որ արուեստները և գիտութիւնները մէջերնին աւելի ծաղկեցնեն : Եւ փոխանակ ամէն ուսումնական և արուեստաւոր անձինք առանձին ժողովքով իրենց ուսմանց և արուեստից վրայ քննութիւններ և դիտողութիւններ ընելու , սկսին խառն 'ի խառն ժողովիլ՝ ու իրարու ուսմունքներն ու արուեստները քննել . ճարտարապետներն սկսին ճարտասաններուն ուսմունքը կարգի դնել , ճարտասանները ակնագործութե՛ վրայ դիտողութիւններ ընել . ակնագործները բանաստեղծութեան վրայ խօսիլ , և բանաստեղծները ժամագործութե՛ վրայ . ժամագործները փիլիսոփայութեան վրայ , փիլիսոփաները մետաքսագործութեան վրայ , մետաքսագործները աշխարհագրութեան վրայ , աշխարհագիրները դարբնութեան վրայ , դարբինները երկրագործութեան վրայ , երկրագործներն աստղաբաշխութե՛ , աստղաբաշխները իւղագործութեան , որ մէկն ըսեմ , ամենքը մեծ ջանք ցուցնեն ծաղկեցնելու իրենց չկրցածին : Եւ թէ միայն անօգուտ պիտի ըլլայ ասոնց աշխատանքը , այլ և ֆնասակար բոլորովին . արուեստ , ուսմունք ծաղկեցնենք ըսելով՝ եղածն ալ կը կորսնցը-

նեն , ու կ'իյնան անհնարին բարբարոսութեան մէջ : Եւսպէս ահա հարկաւոր բան է ճանչնալը ամէն մարդու իրենն որ անդամն ըլլալը ազգին , որպէս զի զգուշանայ իրենց պատշաճէն դուրս գործոց ձեռք զարնելու : Եւսպէս որ՝ եթէ ուրիշ ծուռ գաղափարներէն քանի մը ունեցողներ ազգին մէջ գտնուին , ընդհանուր ազգը անոնցմէ ազատ ըլլալով՝ կրնայ առաջ երթալ . բայց այս ծուռ գաղափարով քանի մը հոգի ազգին մէջ իրենց կոչմանէն դուրս ազգին կարևոր գործոցը ձեռք զարնելով՝ կրնան բոլոր ազգը խռովել ու տակնուվրայ ընել :

Հիմա ամենուն հետաքրքրութիւնը կը շարժի իմանալու՝ թէ արդեօք ուրո՞նք են ազգերնուս մէջ այդպիսի ծուռ գաղափարով գործողները , և թէ որ գործքերն են իրենց պատշաճէն դուրս ձեռք զարկածնին : Բայց մենք չենք ուզեր այդպէս մանր իջնել ու մէկուն մէկալին անարգող երևնալ . և ոչ իսկ հարկաւոր է այդպիսի տեղեկութիւն մը ուրիշի գործոցը վրայ : Եւ մեր փափաքը և այսպէս գրելնուս և ծանուցանելնուս վախճանը այն է՝ որ ամէն մարդ ինքզինքը քննէ , իր կոչմունքը , իր աստիճանը , իր կարողութիւնը ճանչնայ , իր ազգին սիրոյն համար ձեռք զարկած գործքերը դիտէ , և զգուշանայ իր չափէն դուրս ելլելէն , գիտնալով որ իր դատաստանը իր չգիտցած բանին մէջ սխալ է , և ըրած աշխատանքը ոչ միայն անօգուտ , այլ և ֆնասակար ազգին : Եւսպէս ալ ազգին գլխաւորները երբ տեսնեն մէկը ազգայնոց մէջէն որ իր կարողութենէն և պատշաճէն դուրս գործոց ձեռք զարկեր է ազգին օգտին համար , հոգ տանին , խրատեն : Եւ դարձեալ ամէն ազգասէր հայրենասէր անձինք երբ չեն կրնար զսպել իրենց սրտին եռանդը ազգին օգտելու այնպիսի նիւթոյ մէջ՝ որուն վրայ հմտութիւն չունին , նախ աշխատին սովորելու ըստ կարգի , որպէս զի աշխատանքնին բազմարդիւն ըլլայ : Ոչ դե կը տարակուսի որ մարդուս սննդեան ամենահարկաւոր բերքը ցորենն է , և թէ շատ երկիր ու-

նեցողը շատ ցորեն ալ կրնայ մատակա-
րարել ժողովրդեան . բայց եթէ մէկը
առանց պատրաստելու երկիրը , առանց
հերկելու և ցանելու , միայն աչք տնկէ
իրենցմէ բարձրացած խոտերը հնձելով
առատ ցորեն ժողովելու ու քաղաքին ա-
ռատ ցորեն մատակարարելու , յայտնի
է որ կը խաբուի , և ժողովուրդն ալ խա-
բելով՝ կը ստիպէ զամենքը կամ խոտ
ուտելով ապրելու , որով պաճարեղէն ա-
նանոց կարգ պէտք է որ մտած ըլլան ,
և կամ մարդկութիւննին պահելով
հարկ կ'ըլլայ ամենուն մեռնիլ յանս-
թութենէ : Այս նմանութենէն կրնայ

հասկըցուիլ խեղճ ազգի մը վիճակը՝ ո-
րուն անդամները բաւական սեպելով ի-
րենց բնական հանճարնին առանց կըր-
թելու , առանց սովորելու պէտք եղածը ,
կը ջանան ազգին առատ բարութիւն
մատակարարել , և կ'ուզեն որ անով
ազգը կենդանութիւնը պահէ ու բար-
պաւաճի :

Այսպիսի մեծ սխալման մէջ երկար
մնալուն պատճառն ալ է վեցերորդ
սխալ գաղափարը՝ որ է Չճանչալ ազգին
ինչ Վեճակի ԴՅ ԸԼԼԼԵ :

Կը շարունակուի :

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Բ Ա Կ Ա Ն Ք

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԳԱԲԱԻՈՆԻ

Պողոս Վաբաւոն , զօրք գումարտակ , փոշի խիտ ,
Սեւադէմ մարտիկը կըրթին ի զէն , եւ վաշտք պինդ .
Պողոսին պարիսպք հիմն ի վեր կործան ,
Ուր Մտուած Յետուեայ , սուրբ ժողովրդեան :
Յաղթեաց Վաբաւոն , զուր մանգղիոնք եւ հարուածք ,
Տէր որ պահպանէ ըզժողովուրդս է Մտուած .
Ի մարտ էջ յահուր , ի Վաբաւոն Տէր ,
Սըրբիկ սանձ կառաց ըշտապ գըլորէր :
ՅԱտուած Խորայէլ կարողն յուսայ , ոչ յասպար ,
Խորայէլի փառք տէր որ հարթէ զառապարս .
Ընդ չար թշնամիս նըպերտ դիմամարտ ,
Սառին ի զըրահ կենաց մահուապարտ :
Եւ սաստիկ խառնին , ահեղ հարուածք եւ վանգիւնք ,
Վահատակ կանգնին որ առ Մտուած սուրբ սըրտիւք .
Ըհ առաքինիք ձեզ պըսակ յերկնից ,
Խորայէլի տանն դուք փառք էք ամբիծ :
Պըղընձանըշոյլ գաշտք մեծամեծ կուտակին ,
Ըրբ յորձանս զինուց յալիս մահու ընկըրկին .
Օրացիր Յետու , յՄտուած մէտ յուսոյդ ,
Ի մահ զանօրէնսդ հար տապաստ ի կոյտ :
Վախճիրք լինէին , Մտուած ինքնին ի վրէժ ,
Հուր մահու թափէ յանօրինաց զլուխ ի վէս .
Կառափունք իբր ոռմք ի խաղս գըլորին ,
Սուրբ Խորայէլի յանօրէնս պարծին :